

**Meeqqanut inuusuttunullu aanngajaarniutini
aningsanoortarnermillu ajornartorsiutilinnut
neqeroorutitut pilersaarummut ilanngussa**

Ilanngussaq, kapitali 1

Maannakkut katsorsaanssamut neqeroorutit

"Nuna tamakkerlugu pilersaarut siunissami atonerluinermut katsorsaasarneq pillugu siunnersuut" 2016-imi inersimasunut aanngajaarniutinik aningaasanoornermillu ajornartorsiuteqartunut nuna tamakkerlugu neqeroorummik akeqanngitsumik pilersitsisoqarpoq (4). Allorfinni nuna tamakkerlugu katsorsaanssamut neqeroorutini sapaatit akunneranut ataasiarluni-pingasoriarluni sapaatit akunneri 17-it tikillugit katsorsaanermi kajumissaarilluni oqaloqatigiinnerit eqqarsartaatsikkut pissutsinik katsorsaariaatsit atornerqartarput. Pilersaarutip taassuma ilaatut innuttaasut illoqarfinni Allorfeqanngitsuni najugaqartut neqerooruteqartitsinerup kingorna periuseq Minnesota/CENAPS malillugu Katsorsaavik Nuummi ulluinnarni katsorsarneqarlutik sapaatit akunnerini 6-8-ini katsorsarneqartarput, Nuummi imaluunniit illoqarfigisaanni. Katsorsartereernerup kingorna sapaatit akunnerini 26-ini kingornatigut katsorsaanssamut neqerooruteqartarpoq, katsorsaanssanut neqeroorutitut tamanut atuuttoq.

Kalaallit Nunaanni aanngajaarniutinik aningaasanoornermillu ajornartorsiuteqartunut 18-it inorlugit ukiulinnut nuna tamakkerlugu neqerooruteqanngisaannarsimavoq. Taamaattorli namminersortuni katsorsaanssamut assigiinngitsunik suliniuteqartarpoq, Ilaqutariinnut katsorsaavinni suliniuteqartarluni il.il., neqeroorutilli sukut tamaana takkuttarsimallutik. Neqeroorutit amerlanersaasa pingaarnertut anguniagarisimavaat inuusuttut aanngajaarniutiniit qimagutsinnissaannik qulakkeerinnissaaq - pingaartumik pinngoritami sammisaqartitsinikkut. Ilaa periuseq Minnesota malillugu katsorsartinneqarsimapput: Illoqarfiit ilaanni ilaqtariinnut katsorsaaviit assersuutigalugu ukuninnga neqerooruteqarsimapput "Inuusuttuaqqanut suliniut" aamma "Meeqqat aamma inuupput", tassaasoq angerlarsimaffinni aanngajaarniutinik ajornartorsiuteqarfiusuni angerlarsimaffinni alliaartorsimasunut meeqqanut neqeroorut. Suliniutit arlaannaalluunniit nalilersorneqarsimannigilaq taamaattumillu sunniutaa ilisimaneqarnani.

Meeqqat katsorsaavinnik atuinerat

Maannakkut katsorsaasarnermi aamma inuusuttut katsorsarneqartarput, naak katsorsaasarnert annerusumik inersimasunut siunnerfeqaraluartut. 2016-imi aamma 2017-imi sulianik suliarinninnerup kingorna katillugit innuttaasut 1.084-it katsorsagassanngorlugit innersuunneqarput, taakkunanga inuusuttut katillugit 51-it 19-it tikillugit ukiullit (tamarmiusunit 5 %-t) inuusuttullu 20-24-nik ukiullit 137-it (tamarmiusunit 13 %-t) (5) (Takussutissiaq 1.1).

Inuusuttut taamaallaat qulit 18-it inorlugit ukioqarsimapput (inuusuttoq ataaseq 15-inik ukiulik, inuusuttut tallimat 16-inik ukiullit, sisamallu 17-inik ukiullit), 23-t 18-inik ukioqarlutik 19-illu 19-inik ukioqarlutik. Inuusunnerusuni arnat amerlanersaapput.

N=1033	2016-2017 katsorsarneqartussatut innersuunneqartut amerlassusaat	15-19-inik ukiulinnit %	20-24-nik ukiulinnit %	tamanit % innersuunneqartut
Imigassaq	Ajornartorsiuteqanngitsut	20 %	15 %	12%
	Annertuumik atuisut	24 %	20 %	21 %
	Ajoqusiisumik atuisut	10 %	13%	14 %
	Pinngitsuuisinnaanngitsut	46 %	52 %	53 %

Takussutissiaq 1.1 2016-2017 katsorsarneqartussatut innersuunneqartut imigassamik ajornartorsiutillit

Imigassamik ajornartorsiuteqarnermut naleqqiullugu inuusuttut qanoq eqqugaasimanersut misissoraanni (Tabel 2.1) tamanna uuttuut AUDIT atorlugu uuttorneqarpoq, WHO-mit suliarineqarsimasooq. Akissuteqarsimasunit 177-iniit taamaallaat 29-t imigassamik ajornartorsiuteqarsimangillat (annertuumik ajornartorsiuteqarneq, ajoqusiiisumik ajornartorsiuteqarneq imaluunniit pinngitsuuisinnaanngitsut). Tassani takuneqarsinnaavoq inuusuttut amerlanerulaartut innersuunneqarsimasunut tamanut naleqqiullutik imigassamik ajornartorsiuteqanngitsut, 15-19-inillu ukiullit ikinnerusut innersuunneqartunut tamanut naleqqiullutik pinngitsuuisinnaannginnermut attuumassuteqanngitsut.

N=997	2016-2017 katsorsarneqartussatut innersuunneqartut amerlassusaat	15-19-inik ukiulinnit %	20-24-nik ukiulinnit %	tamanit % innersuunneqartut
Ikiaroorartooq	Ikiaroorartumik pujortarneq ajorpoq	18 %	30 %	39 %
	Annerpaamik ataasiarluni/qaammammut	20 %	10 %	12%
	Qaammammut pingasut - sisamariarluni	4 %	16 %	11 %
	Sapaatip akunneranut ataatsimiit akulikinnerusumik	57 %	44 %	38 %

Takussutissiaq 1.2 2016-2017 katsorsarneqartussatut innersuunneqartut ikiaroorartumik ajornartorsiutillit

Inuusuttuni 25-t ataallugit ukiulinni 168-iusuni 113-it ikiaroorartumik atuisuupput. Inuusunnerusut 18 %-ii pujortartarput aamma 20-24-nik ukiulinni 30 %-t ikiaroorartutortaratik innersuunneqartunit tamarmiusunit 39 %-usut, 15-19-inik ukiullit 57 %-ii aamma 20-24-nik ukiullit 44 %-ii sapaatip akunneranut ataatsimik amerlanerusumik akulikinnerusumik ikiaroorartutortarlutik innersuunneqartunit tamarmiusunit 38 %-usut.

N=955	2016-2017 katsorsarneqartussatut innersuunneqartut amerlassusaat	15-19-inik ukiulinnit %	20-24-nik ukiulinnit %	Innersuunneqartunit tamanit %
Aningaasanoorneq	Ajornartorsiuteqanngitsut	86 %	83 %	80%
	Aningaasanoornermik ajornartorsiuteqartut	9 %	3 %	6 %
	Aningaasanoornermik pinngitsuuisinnaanngitsut	4 %	14 %	14 %

Takussutissiaq 1.3 2016-2017 katsorsarneqartussatut innersuunneqartut aningaasanoortarnermik ajornartorsiutillit

Aningaasanoornermik ajornartorsiuteqartunik imaluunniit aningaasanoornermik pinngitsuuisinnaanngitsunik 2016-imi aamma 2017-imi inuusuttunik katillugit 26-inik innersuussisoqarpoq. Inuusuttut 15-19-inik ukiullit amerlanerpaartaat aningaasanoornermik ajornartorsiuteqarput, taamaallaalli 4 %-ii aningaasanoortarnermik pinngitsuuisinnaajunnaarsimapput. Innersuunneqartuni tamarmiusuni aningaasanoornermik pinngitsuuisinnaanngitsut 20-24-nik ukiullit akornanni innersuussinermi inuusuttut amerlaqatigaat.

Innersuunneqartut tamarmiusut 65 %-ii imigassamik ajornartorsiuteqarput, inuusuttulli 15-19-inik ukiullit 47 %-ii aamma 20-24-nik ukiullit 61 %-ii taamaallaat imigassamik ajornartorsiuteqarlutik.

Ikiarooruinnarmik ajornartorsiuteqartut amerlassusaat 15-19-inik ukiullit akornanni amerlanersaapput, tassa 53 %-t, tamannali 20-24-nik ukiulinni 40 %-ulluni innersuunneqartunullu tamanut nalinginnaasumik 35 %-ulluni.

Ilanngussaq kapitali 2, Najukkami soqutigisaqaqatigiit isiginnittaasii

Tassani kisitsisitigut paasissutissat kisimik atorneqarsinnaangillat. Nuna tamakkerlugu inuusuttut akornanni inuppassuit aannagaarniutininik ajornartorsiutininik ulluinnarni aqquusaagaqartarput sumiiffimminilu pissutsit pillugit immikkut ilisimasaqarlutik, assersuutigalugu ilinniarfeqarfinni, isumaginninnermut ingerlatsivinni, ulloq unnuarlu paaqqinniffinni assigisaannilu. Apersuinermi najoqqutassaq aallaavigalugu Allorfik (Takussutissiaq 2.1) nuna tamakkerlugu ilisimasanik katersuisimavoq assersuutigalugu atuarfinniit, ilinniarfeqarfinniit, ilaqutariinnik katsorsaavinniit, Majorianiit, peqqinnissaqarfimmiit aamma kommunini oqartussaniit sinniisut 35-it, nunani kommunini illoqarfinnut anginernut agguarsimasut. Apersuinermi atortuni ersersinneqartut ilusit ingerlaavartumik sumiiffinni paasissutissiisullu eqqartorneqarput. Sumiiffinni isiginninnerit taakku pilersaarummut matumunnga tunngaviusunut ilaapput.

1. Illit pillutit naatsumik (paasissutissiisoq)?
2. Atassuteqarfigisassinni meeqqat inuusuttullu qassit isumaqarpisi atonerluineramik ajornartorsiuteqartuusut, katsorsartinneqartariaqartut?
3. Aannagaarniutit aamma meeqqanut/inuusuttunut neqeroorutit pillugit pisariaqartitsinerit suut allat takusinnaavigit?
4. Ajornartorsiutit suut allat inuusuttut aannagaarniutininik atuinerannut atassuteqarpat?
5. Katsorsaansamut neqeroorummut suut ilaassanersut illit qanoq isumaqarpit?
6. Katsorsaaneq sumi ingerlanneqassava?
7. Meeqqammi inuusuttullu nunaqarfinneersut, katsorsaanerup nalaani taakku najugaqarfissaat qanoq qulakkeerneqarsinnaava?
8. Inuusuttunut aannagaarniutininik pitsaasumik periarfissamik allamik pilersitsinissamut illit suliffeqarfii susinnaava, aannagaarniutininik atuineq appartinneqassappat?
9. Ilassutissaqarpit?
10. Illit isummat malillugu kina alla oqaloqatigissuarput?

Takussutissiaq 2.1 Pingaarnertigut apersuinermi apeqquutit

Apersuilluni misissuinermi akissutit:

Inernerit sammisanut sisamanut maani eqikkarneqarput:

Ajornartorsiutip annertussusaa

Kommunitit tamanit paasissutissiisut naliliipput aannagaarniutininik ajornartorsiut sullinniakkani sumiiffinni ajornartorsiutini annersaasoq amerlanersaasalu sumiiffinni katsorsaansamuk pisariaqartitsineq annertuujuusoq oqaatigalugu. Katsorsaansamillu pisariaqartitsisut qanoq amerlatiginerinik kisitsisinik eqqoqqissaartunik oqaaseqarnissaq kissaatiginnigilaat, Majoriamili pisortat marluk missiliupput inuusuttortami 9-20 %-it missaat aannagaarniutininik ajornartorsiuteqartuusut. Nalinginnaasumik ikiaroorartoq immikkut ajornartorsiutaasut isigaat. Paasissutissiisup ataatsip assersuutigalugu oqaluttuaraa ikiaroorar-

tumik pisiffissaarutsillugu illoqarfimmi inuusuttut akornanni malunnartumik toqqissisimajunnaarneq takkuttartartuq. Kommuninit amerlanernit nalunaarutigineqarpoq isertuannngitsumik ikiaroonartumik niuertoqartartuq apersuinermilu peqataasut arlalissuit aannngajaarniutitik isertuannngitsumik tuniniaaffiit atuiffiusullu tikkuarneqarsinnaallutik. Ikiaroonartuq ukioqatigiiaani tamani innuttaasunilu assigiinngitsuni tamani ajornartorsiutaasutut isigineqarpoq, paasissutissiisulli ilaasa nalunaarutigalugu ikiaroonartumik ajornartorsiuteqarneq angutit inuusunnerusut aningaasakilliortut aamma peqatigisaanik allanik ajornartorsiuteqartut akornanni annertunersaasoq.

Sullinniakkap inuunerani unamminartut allat aannngajaarniutitik ajornartorsiutaannngitsut

Isumaqatigiissutigineqarpoq aannngajaarniutitik atuisuusup avataani unamminartut tassaasut ajornartorsiutini pingaarnersaasut. Aannngajaarniutitik ajornartorsiutit aamma *inuuniarnermi kingornussat pitsaannngitsut* pingaaruteqartumik imminnut ataqatigiittut tamanit oqaatigineqarpoq. Tassunga atatillugu pingaartumik eqqaaneqarput sumiginnaaneq, angajoqqaat najuutinnginneri angerlarsimaffimmilu aannngajaarniutitik allanik atuisut pissutaasut pingaarnert ilagigaat inuusuttuni aannngajaarniutitik atuisuusut akornanni ingerlateqqinneqartartut. Meeqqap inuusuttulluunniit inuunerani annertuumik *ilungersortitsisut* akuttunngitsumik aannngajaarniutitik ajornartorsiutitut atatillugit takuneqartarput: Ilinniarnermik unitsitsiinnarneq, suliffissaaleqineq, angerlarsimaffeqannginneq, qinngasaarineq, inuunerup isumaqannginneranik misigisaqarneq il.il.. Paasissutissiisut akuttunngitsumik takusarpaat inuunermi ajornartorsiummik iluarusuteqannginnerup annikillisinneqarnissaanut imminut nakorsaasersuutitut aannngajaarniutit atortaraat. Kommuninit tamangajanniit paasissutissiisut *ajornartorsiutini ileqqulersut* ajornartorsiutitut annertuumik ilasaataalertarneri. Ileqqut soqutaannngitsitsilernermet atassuteqartut, assersuutigalugu inuusuttut pillugit nalunaartoqarpoq aannngajaarniutitik atuinermi saniatigut aserorterisartut imaluunniit tillinniartartut. Paasissutissiisut ataasiakkaat aamma maannakkut sumiiffinni pissutsinik tunniutiinnarluni "akuersisarnerit", kiisalu inoqarfimmi mikisuni "oqaatiginninnginnissaq" ileqqulersartoq ajornartorsiutinngorluni.

Aannngajaarniutitut allatut periarfissanik pilersitsiniarnermi nammineq suliffigisap inissisimanera

Paasissutissiisut akuttunngitsumik suliniutit nammineq ingerlassimasatik ingerlalluarsimasutullu isigisimasatik tikkuarpaat, aannngajaarniutinulli allatut periarfissatut pitsaasunik pilersitsiniarnermi nammineq suliffigisap inissisimanera pillugu apeqqut nalornissutigineqartarluni. Paasissutissiisut aannngajaarniutit iluanni katsorsaarnissamut neqeroorutaareersuni periarfissat tamatigut ilisimaneq ajorpaat. Paasissutissiisunit arlalinnit erseqqissarneqarput kommunini ingerlatat, pikkorissarnerit atugarissaarnissamut siuarsaalluni pitsaaliuinerit, ilaqutariinnut katsorsaavinni Majoriamilu suliniutit. Aammattaaq AA-mi ataatsimiittarnerit amerlasuunit ilisimaneqarlutik. Kommunini marlussunni avatangiisit sungiussimasat qimallugit pinngortitamut angalarnerit ilaqutariinnullu højskolini najugaqartarnerit suliniutitut allanut assersuutitut eqqaaneqarputtaaq.

Kommunini arlalinni paasissutissiisut isumaginninnermi siunnersortit, inuusuttunut siunnersortit, pitsaaliuinermi siunnersortit, ilaqutariinnik katsorsaasartut, attaveqaatit assigisaallu ujartuisutut inissisimasarnerat pitsaasutut angusaqarfusarnerat eqqaavaat aamma atuarnep avataani - unnukkut sapaatillu akunnerisanaanerini. Sulisut ujartuisut annerusumik paasissutissiinissaq allatigullu nalinginnaasumik pitsaaliuineq neqeroorutigisarpaat annikitsumillu oqaloqateqateqartarlutik.

Oqaatigineqarpoq pitsaaliuilluni suliniutit soorlu Tatitussuseq pillugu suliniut iluatsissimasoq, aamma meeqqat sullitat saniatigut. Sumiiffinni arlalinni sunngiffimmi periarfissat pitsaanerulernerisigut (timersorneq,

nipilersorneq, il.il.) kiisalu assersuutigalugu inuusuttunut siunnersuisunit aaqqissuunneqartut unnukkut filmertitsisarnerit aannngajaarniutinik atuinermit allatut periarfissatut atugarissaarnermik siuarsaalluni suliniutit salliutinnerisigut pitsaasunik angusaqartoqartartoq. Atuarfiit ilinniarfeqarfiillu arlallit nereqati-giissitsisarnermik akeqanngitsumillu ullaakkorsiortitsisarnerit iluatsitsivigisimavaat, nuannersumik katerisi-maarnermut tunngavissisutut kiisalu ullormi suliassat pillugit aallussinissamut periarfissaqarnissaq qulakkeerniarlugu.

Kommunini tamanit paasissutissiisunit nalunaarutigineqarpoq maannakkut suliniutit pillugit sulinermit tunngavigisani pissutsit ajornartorsiutaasut. Atugaanerpaasimasoq tassaasimavoq: Sulisut ikippallaarneri, suli-sinnaasut piukkunnaateqannginneri, oqartussat attuumassuteqartut akornanni attaveqatigiinnginneq, suliaqarfinni assigiinngitsuni suleqatigiinnginneq kiisalu angalanerni piareersarniarnerni ajornartorsiutit aamma sumiiffinni suliniutit aallartinneqarnissaat.

Siunissami iliuuserineqartussanut kissaatit

Soorlu Takussutissiamit 2.1-imit takuneqarsinnaasooq apersuinermi apeqqutit amerlanersaat siunissamut sammisuupput paasissutissiisullu suliniutissamut kissaatigisinnaasaannut eqqarsaateqarsinnaanerannut tunngavissiatut isumaqartinneqarlutik. Sullinniakkanut pitsaanagerusumik neqerooruteqarnissamik paasissutissiisut eqqarsaataaniinnerupput. Maannakkut suliniutinut sulinermi atukkatigut tunngavigisat paasissutissiisunit akuttunngitsumik ajornartorsiutaasutut oqaatigineqarmata sulisut pikkorissartinnissaat nalinginnaasumillu amerlanerunissaat siunissami kissaatit eqqaaneqarnerusarput. Pingaartumik sulianik suliarinnittut amerlanerusut kiisalu nalinginnaasumik isumaginninnikkut suliaqartut immikkut ilisimasallit amerlanerusut maligassiuisuusutut sulisinnaasut apeqqutigineqartarput (pitsaaliuinermi siunnersortit, perorsaasut, isumaginninnermi siunnersortit il.il.) ilinniarfeqarfinnut, ilinniartut ineqarfiinut nunaqarfinnullu atassuteqartut.

Nuna tamakkerlugu paasissutissiisut naliliipput atornerluinermik ajornartorsiutinik *siusissukkut pitsaaliuisarnerup* salliutinneqarnissaa iluaqutaasinnaasooq. Nalinginnaasumik aannngajaarniutit pillugit pitsaanagerusumik paasissutissiineq siunnersuutigineqartuni saqquminerujussuuvooq - Tassa atuarfiit pingaartumik atortut atu-artitsinermi toqqaannartumik atorneqarsinnaasut ujartorpaat. Taakku saniatigut pitsaasunik ingerlataqarnissamut periarfissanik pilersitsinissap aamma meeqqat inuusuttullu ulluinnaanni inuttut tapersersuisoqar-nissamut periarfissaqarnissaq annertunerusumik isiginiarneqarnissaat eqqartorneqarpoq. Timersornikkut, nipilersornikkut allatigulluunniit kommunini amerlanerni aannngajaarniuteqanngitsumik sunngiffimmi ingerlataqarnissamut katerisimaartitsinissamut periarfissat pitsaanagerulernissaannut kissaateqartoqarpoq / pilersaaruteqartoqarpoq. Ilinniarfeqarfinni, suliffissarsiuussisarfinni il.il. meeqqat inuusuttullu inuuneranni iller-suisutut suliaqarsinnaasut paasissutissiisut arlallit aamma inuusuttut inersimasulluunniit maligassiuisussatut ilinniartitaanissaannut periarfissat eqqarsaatigaat.

Meeqqap inuusuttulluunniit naammassisaqarnissaannut periarfissaanik annertunerulersitsinissamik siuner-taqarlutik taakku saniatigut *ilinniarfeqarfinni pitsanngorsaanissamik* kissaateqarneq tikkuarneqarpoq: Ilinni-arfeqarfinni tunngavigisat nalinginnaasumik pitsaanagerulersinneri, efterskolinik kommunit annertunerusumik suleqateqalernerat, unitsitsiinnartarneq appartinniarlugu marlunnik pingasunilluunniit oqaaseqarnermik piareersarnerup aallunneqarnerunissaa il.il.

Paasissutissiisut *suliniutit siuartinneqarsimasutut* taaneqartut annertunerusumik isiginiarneqarnissaannik kissaateqarput: Paasissutissiisut arlallit nunaqarfinni suliniutit amerlanerunissaat ujartorpaat, tassunga ilanngullugu ukiuinut naleqquttumik meeqqanut inuusuttunullu ornittakkat aamma katsorsaanissamut periarfissat pillugit kissaateqarneq. Ikiortissarsinnaanerup ajornannginnerulersinneratigut sullinniakkat anguneqarnissaat pitsaanagerussasooq arlalinnit isigineqarpoq - assersuutigalugu siunnersuisarfiit imaluunniit ujartuil-lutik suleqatigiit ammarnersigut. Paasissutissiisut ataasiakkaat aamma ualikkut unnukkullu suliniutit anner-

tunerusumik aallunneqarnissaannik kissaatigarput, inuusuttut aanngajaarniutini atuisarnerat piffissap tamatuma nalaani annertunerusarmat.

Kommunit amerlanerniit paasissutissiisut *siunissami suliniutissat imarisaat* pillugit assigiinngitsunik eqqarsaasersuuteqarput. Pingaarnertigut aanngajaarniutini atuinertaa avaqqullugu ajornartorsiutini samminitsunik sumiiffinni suliniutini paasissutissiisut ujartuipput (takuuk immikkoortoq 2.1.2). Paasissutissiisut arlallit isumaqarput meeqqat inuusuttullu atornerluineri ajornartorsiutini anigunerat taakku attaveqarfiini pissutsinut atalluinnartuusoq aamma suliniutini inoqatini attaveqarfiit annertunerusumik ilanngutitineqartarnissaat kissaatigalugu pitsaaliuinermit kingornatigut katsorsaannermut: Ilaqutariit, ikinngutit, nunaqqatit il.il.. Peqatigisaanik ataasiakkaanit siunnersuutigineqarpoq siunissami iluaqutaasumik meeqqami inuusuttumiluunniit inuttut piginnaasat nukittor-sarneqarsinnaasut; Inooqataanermit piginnaasat, misigissutini killilersuineq, nammineersinnaaneq il.il.. Tamanna pingaartumik pitsaaliuilluni suliniuteqarnikkut soorlu Tatitussuseq pillugu suliniut (maanna Thinkinuk-mik taaguuteqartoq) aamma Suliniut PAS (atuartunut angisuunut atuartitsinermit sammisassat). *Inuusuttut suliniutaannik akuersineq* pillugu paasissutissiisunit allanit siunnersuutigineqarpoq iluaqutaasumik meeqqanut inuusuttunullu atatillugu akuersinermik tunngaveqartumik ingerlatseriaatsimik pilersitsineq misilinneqarsinnaasooq, ajornartorsiutaannit aniguisinniarlugit annikitsunnguakkuutaartumik suliniuteqarneq, uparuartuinerit atorngit, tamakku akerliuniarnermik kinguneqartarmata.

Paasissutissiisunit amerlanernit aamma meeqqami inuusuttumiluunniit pitsaasumik ineriartornerup aalajangiussimaneqarnera annertunerusumik aallunneqartarnissaa ujartorneqarpoq, katsorsartereerluni angerlernerup kingorna *katsorsartinnerup annikilliarortinneratigut*. Tamanna malitseqartitsinngitsoorneratigut utertoorsinnaanerup annertunerujussuunera pissutigalugu. Taamaalillutik kingornatigut katsorsaanerup annertunerusumik aallunneqarnissaa eqqartorpaat.

Ilanngussaq kapitali 3: Katsorsaannissamut pisariaqartitsineq, periutsinik toqqaaneq katsorsaannermilu suliniutinut naatsorsuutigisat

Aanngajaarniutini aningaasanoornermilu ajornartorsiutit assigiinngitsut inummi ataasiakkaami akuttunngitsumik qaleriittarput. Ikiaroortarneq imigassamillu katsorsaannermut tunngasunik neqerooruteqarneq taamaattumik annertunerusumik isumaqarpoq. Aningaasanoornermi ajornartorsiutit eqqarsaatigalugit taamaattoq immikkut unamminartut atuupput.

3.1 Inuusuttut qassit katsorsartinnissamut pisariaqartitsisutut naatsorsuutigineqarsinnaappat?

15-24-nik ukiullit katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsinerat misissorneqarsimangilaq, taamaattumik katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsineq matumaniittoq missingiutaavoq. Ulloq 1. januar 2018-imi 15-24-nik ukioqartut Kalaallit Nunaanni katillugit 7.913-iupput. Taakkunannga inuusuttut 60 %-iisa missaat nunami illoqarfinit anginerni najugaqarput, allat 26 %-t illoqarfinit allani 14 %-illu nunaqarfinit (9)

Ukiut	15-24 ukiullit			
	Katillugit	Illoqarfiit anginerit	Illoqarfiit mikinerusut	Nunaqarfiit
Kommune Kujalleq	982	508	363	111
Kommuneqarfik Sermersooq	3.075	2.324	587	164
Qeqqata Kommunia	1.368	835	362	171
Kommune Qeqertalik	1.026	570	323	133
Avannaata Kommunia	1.462	537	398	479
	7.913	60 %	26 %	14 %

Takussutissiaq 3.1 Ulloq 1. januar 2018 Kalaallit Nunaanni inuusuttut amerlassusaat.

2014-imi HBSC-mi misissuinermit aamma 2014-imi Innuttaasunik misissuititsinermit paasissutissat aallaavigalugit naatsorsorneqarsinnaavoq 15-24-nik ukiullit inuusuttut 27 %-ii ajoquisiinnaasumik imigassamik ajornartorsiuteqartuusut aamma 15-24-nik ukiullit inuusuttut 19 %-ii akuttunngitsumik ikiaroorartumik atuisuusut (7, 10). Inuunerup ingerlanerani ajornartorsiutaasumik aningaasanoortarnerup annertussusaa matumani 17 %-iusutut missiniliunneqarpoq.

Inuunermi atukkat ilai aangajaarniutininik ajornartorsiuteqarnermut pissutaasinnaapput tamanna toqqaanartumik pissutaanngikkaluarluni. Inuusuttut akornanni aarlerinartuusinnaasuni pingaarnerni qulini missiliuinerit tabel 3.2-imi takuneqarsinnaapput.

Ulorianaat aasinnaasut	Akunnattumik isertitalit 25 %-iisa ataanni isertitalinni meeqqat peroriartortut amerlassusaat) (12)	Qaamatit arfinillit sinnerlugit suliffissaaaleqisut, 18-24-nik ukiullit (9)	Angajoqqaanit persuttarneqarneq imaluunniit persuttarneqarnissamik siorasarneqarneq (13)	Meeraanermit kinguassit utitigut atorneqarnermik misigisaqarsimaneq (13)	15-17-inik ukiullit qinngasarneqarsimasut ikinnerpaamik qaamma mmurmarloriarluni (7)	18-24-nik ukiullit ni tarnikkut sanngiineq (10)	Ilisarnaatit ernumanartut / nikallornartut arlallit, 15-17-inik ukiullit (13)	Imminoria neq - inuuneq (10, 13)	Meeqqat inuusuttullu angerlarsimaffiup avataanut inissineqartut (14)	Ilaqutariinni aangajaarniutininik ajornartorsiut ataaseq amerlanerilluunniit, 15-17-inik ukiullit (13)
Arnat:	Suiaassutsinik agguarneqanngitsut	117	1090	759	105	1581	294	686	-	630
Angutit:	Suiaassutsinik agguarneqanngitsut	130	708	211	104	1018	94	422	-	416
Katillugit:	1698	247	1798	970	209	2599	388	1108	642	1046

Takussutissiaq 3.2 Kalaallit nunaanni inuusuttut pillugit aarlerinartuusinnaasut atunernerinik missiliuineq (15-24-inik ukiullit).

Katsorsartinnissamut pisariaqartitsineq pillugu minnerpaamik missiliuineq: Danmarkimi inuusuttuni aangajaarniutininik ajornartorsiuteqartut katsorsartinnissamik pisariaqartitsisut pillugit ilisimasat atornerqarput (imigassamut 4,64 % aangajaarniutinullu allanut 4,34 % - suaassutsini, ukiuni, inuiaassutsimi ilaqutariillu isertitaanni assigiinnginnernut iluarsineqartoq) naatsorsorneqarsinnaavoq kalaallit inuusuttut 711-t (15-24-nik ukiullit) aangajaarniutininik ajornartorsiuteqartut katsorsartinneqarnissamik pisariaqartitsisut (367-it imigassamik ajornartorsiuteqarput inuusuttullu 344-t aangajaarniutininik allanik ajornartorsiuteqarlutik).

Katsorsartinnissamut pisariaqartitsineq pillugu annerpaamik missiliuineq: Takussutissiami 3.2-mi aarlerinartuusinnaasut qulit atuunnerat Danmarkimut sanilliullugu Kalaallit Nunaanni 3,78-imik qaffasinnerummat missiliuineq appasissumik inissineqarpoq, naak nunani taakkunani marlunni aarlerinartuusinnaasuni pissutsit annertuumik assigiinngikkaluartut ($\sigma = 3,04$) aamma assersuutigalugu piitsuussuseq assersuutissallugu sapernarsinnaagaluartuq. Inuusuttunit pingasuusunit marluk aangajaarniutininik ajornartorsiuteqarsinnaanerannik/ajornartorsiuteqalersinnaanerannik missiliuinermit katillugit inuusuttut 1.792-it (15-24-nik ukiullit) aangajaarniutininik ajornartorsiuteqarput katsorsartinnissamik pisariaqartitsisunik. Taamaattorli aamma inuusuttoqassaaq aangajaarniutininik imaluunniit aningaasanoormik ajornartorsiuteqartunik taakku arlaat aarlerinartuunngikkaluarluni. Taarsiullugu USA-mi inuusuttut katsorsartinneqarnissamik pisariaqartitsisut amerlassusaat missiliorneqartut pillugit procenti atornerqarpat tamanna inuusuttunik 995-inik missiliornermik inerneqarpoq - amerlassuseq danmark-imi procentini kisitsisini tunngavigineqartuni appasinnerpaat qullerpaallu akornanniittoq (inuusuttut 711 - 1.792-it).

Qanoq amerlatigisut katsorsartikkusunnersut nalileruminaappoq aamma katsorsartikkusuttut amerlassusaat nalinginnaasumik allannguuteqartarput katsorsaanissamik neqeroorutit allanngortinneqaraangata ujartuullunilu sulineq atuutsinneqaleraangat. Immikkut neqerooruteqarfiunngitsumik ullumikkut katsorsaanerit pillugit kisitsit (takujuk immikkoortoq 1.3) ersersippaat nunami maani inuusuttut amerlanerusut katsorsartinneqarnissamut ujartuisuusut. Katillugit Kalaallit Nunaanni inuusuttut 188-it ukioq 2016-imi aamma 2017-imi katsorsartinnissamut innersuunneqarput (immikkoortoq 1.3). Qulaani missiliuinerit aallaavigalugit tamanna inuusuttut 10-26 %-ii katsorsartinneqarnissamik pisariaqartitsisut katsorsartin-nissaminnik qinnuteqarsimapput. Danmarkimi misissuinermit katsorsartinnissamik pisariaqartitsisumik ajornartorsiuteqartut 13 %-iisa missaat qinnuteqarsimapput USA-milu missiliuineq 7 %-iulluni (15, 16).

Uppernarsaat - Aangajaarniutininik ajornartorsiutini suna sunniteqarpa?

Nunani tamalaani 15-25-nik ukiulinni imigassamik imaluunniit aangajaarniutininik ajornartorsiuteqartunut katsorsaanissamut neqeroorutit pillugit amerlasuunik atuagaqarpoq. Neqeroorutitut uppernarsaat assersuutigalugu katsorsaanernut najoqqutassiani eqikkarneqarsimavoq (17, 18) kiisalu allannguutininik misissuinerit arlalinni (19-22).

Katsorsaanerup sivilissusaa

Misissuinerit amerlanerit paasineqarpoq inuusuttut sivikinnerpaamik qaammatini pingasunik katsorsarneqarnissaminnik pisariaqartitsisartut, katsorsaanerup pinngitsuuisinnaannginnermik ajornartorsiutaannut sunniteqassappat. Inuusuttumut pitsaanerpaasoq katsorsaanerup qanoq sivilutiginissaa qularnaatsumik ilisimaneqanngilaq. Misissuinerit assigiinngitsuni sapaatit akunnerit ikitsuniit qaammaterpassuarnut imaluunniit ukiunut katsorsaanerup sivilissusaa allanngorarpoq. Qaammat ataaseq inorlugu katsorsaanerup sivilissusaa imaluunniit oqaloqatigiinnerit amerlassusaat tallimanit ikinnerusut sunniteqarneq

ajortut paasineqarsimavoq, naliliisoqarlunilu pinngitsuuisinnaanermik ajornartorsiutaannut sunniuteqassapat amerlanerit sivikinnerpaamik qaammatini pingasuni pisariaqartitsisut.

Katsorsaanerup sakkortussusaa

Annertunerusoq tamatigit pitsaaneruneq ajorpoq. Katsorsaanerup sakkortussusia ulloq unnuarlu suliniutiniit, sapaatip akunneranut ataasiarluni ikitsuinnarnilluunniit unitsinneqarnani katsorsartinneqarnernut nalunaaquttap akunnerata affaani ilivitsumilluunniit sivisussusilinnut, allanngorarput. Sakkortunerusumik katsorsaaneq sunniutaanik annerulersitsuaannangilaq. Sakkortussutsip pisariaqartitallu imminnut naapertuutsinnissaat pingaernerpaavoq. Avatangiisit tapersersuippata tarnikkullu ajornartorsiutit ikitsuinnaappata paasineqarsimavoq unitsinneqarnani katsorsartinneqarneq sunniuteqarluarsinnaasoq iluaqutaasumillu inuusuttunut annikinnerusumik pinngitsoorsinnaasamik ajornartorsiuteqartunut neqeroorutigineqarsinnaasoq. Kisianni aamma inuusuttut annertuumik pinngitsuuisinnaajunnaarsimasut ajornartorsiuteqartullu iluaqutaasumik unitsinneqarnatik katsorsartinneqartarnerinut uppersaatissaqarpoq. Ulloq unnuarlu katsorsaariaaseq annertuumik nukinnik pisariaqartitsisuvoq annerusumillu inuusuttunut annertuumik pinngitsuuisinnaajunnaarsimanermik ajornartorsiuteqartunut atorneqartarluni.

Periuseq sorleq toqqarneqassava?

Periutsitigit inuusuttuni ataasiakkaani atorneqarsimasut inuuniarnermi ilisimasatigit periutsit assigiinngitsorpassuit atorneqarsimapput. Inuusuttut pinngitsuuisinnaajunnaanermik ajornartorsiuteqartunut sunniutaasut pineqartillugit katsorsaariaatsit arlaannaalluunniit allanit erseqqissumik pitsaanerusutut inissisimangilaq. Tamanna sunniuteqartumik katsorsaanermi suliniut suliniutitigit suliatigullu assigiinngitsunik amerlanerit peqataanissaannut atassuteqarunarpoq, tamakkiisumik sammivilimmik eqaatsumillu ingerlataqarneq sullitat ataasiakkaat pisariaqartitaannut tulluarsarneqarsinnaallutik. **Eqqarsartaatsikkut pissusilersornermik allanngortitsinissamut** katsorsaariaaseq (KAT) nalinginnaasuunerpaavoq. Taanna tassaavoq oqaloqatigiinnikkut katsorsaaneq aaqqissugaasoq, ataasiakkaani eqimattanilu, unitsinneqarnani katsorsaanermi imaluunniit ulloq unnuarlu katsorsaanermi atorneqarsinnaasoq. Misigissutsit, eqqarsaatit iliuutsillu ataqatigiinneri isiginiarnerisigit katsorsaasup sullitani naleqqutinngitsumik pissutsit peernissaannut ikiuttarpoq tulluurtumillu periusissianik iliuserisartagassanillu ilinniartillugit. KAT amerlanertigit **Kajumissaarilluni oqaloqateqarnermut (MI)** ataqatigiissinneqartarpoq, tassaasoq oqaloqatigiinnerit aaqqissugaasut, inuusuttup katsorsartinnissamut kajumissusianik nukittorsaasoq. Aamma **A-CRA (Inuusuttunut Community Reinforcement Approach)** kaammattuutigineqarpoq. Taanna tassaavoq akuliunneq aangajaarniutininik atuinerup peqqinnartunik soqutigisaqarnermik taarserneratigit aangajaarniutininik atuinermik appartitsineq aamma ajornartorsiutininik isumaginninnermik, attaveqatigiinnermik il.il. ilinniartinneqarnissamik neqerooruteqarluni. CRA inersimasuni nunat inoqqaavinik katsorsaanermi sunniuteqarluartumik suliniutitut isigineqarpoq. Aamma aaqqissugaasumik siunnersuineq, **aqqaneq marlunnik tunngaveqartumik** suliniummik aallaaveqartoq angusaqarfiusinnaasoq paasineqarsimavoq. Taakku saniatigit periutsit ataasiakkaat atugaannginnerusut allat atorneqarsimapput, kisianni taakkunani killeqartumik ilisimatusarsimaneq pissutigalugu taakku sunniutaat ilisimaneqarnatik. **Ilaqutariinnik katsorsaariaatsit** annertusiartuinnartut atugaalernikuupput. Ilaqutariinnik katsorsaariaatsit assigiinngitsorpassuit neqeroorutigineqartarput assigiinngisitaartumik katsorsaanernik aallaaveqartut. Ilaqutariit tunngavigalugit katsorsaanerit, aangajaarniutininik ajornartorsiummut tapertatut ajornartorsiutinut arlalinnut saaffiginnippoq, assersuutigalugu ilaqutariinni attaveqatigiinneq aklerliinnerlu, pissutsikkut tarnikkullu ajornartorsiutit allat, atuarfimmi suliffimmilu aam-

ma kammalaatini ajornartorsiutit. Ilaqutariinnik katsorsaaneq amerlanertigut unitsinneqarnani katsorsaa-nerusarpoq, kisianni aamma sakkortunerusumik ingerlatsinermi sunniuteqarnera paasineqarsimalluni. Katsorsaariaatsit arlaannaalluunniit allanit erseqqissumik pitsaanerusutut inissisimangilaq, inuusuttut pingitsuisinnaajunnaarnermik ajornartorsiuteqartunut sunniutaasut pineqartillugit. Tamanna sunniuteqar- tumik katsorsaannermi suliniut suliniutitigut suliatiqullu assigiinngitsunik amerlanerit peqataanissaannut atassuteqarunarpog, tamakkiisumik sammivilimmik eqaatsumillu ingerlataqarneq sullitat ataasiakkaat pisa- riaqartitaannut tulluarsarneqarsinnaallutik.

Ilaqutaasunik akuutitsineq

Inuusuttup ilaqutaanik ilanngutitsineq tamakkiisumik sammisumik suliniuteqarnerup ilagaa. Katsorsaa- nerup nalaani kingornalu ilaqutariit inuusuttumut tapersersuinerat pingaaruteqarpoq, kisianni aamma assersuutigalugu atuarfik, ikinngutit allallu inuit attuumassuteqartut inuusuttup akuersineratigut katsorsar- tinneq pillugu suleqatigiinnermut ilanngutitinneqarnissaat tulluarsinnaalluni.

Inuusuttunut ikiaroorartumik ajornartorsiutilinnut tunngatillugu katsorsaasut inuusuttullu angajoqqaat akuliutitinneqarnissaat pilersarusiortarpaat, tamanna katsorsaannerup pissarsiaqarfiginissaanut pingaar- teqarluinnarpoq (25)

Uppernarsaat - aningaasanoorajunnermik ajornartorsiuteqarnermi suna sun- niuteqarpa?

Aanngajaarniutitut sanilliullugu aningaasanoornermik ajornartorsiuteqartunik katsorsaannermi inuusuttuni suna iluaqutaanersoq pillugu annikinnerarsuarmik ilisimatusartoqarsimavoq. Inuusuttut 18-it inorlugit ukiullit ikitsuararsuit aningaasanoornermik ajornartorsiuteqarneq pillugu katsorsartinnissamik qinnuteqar- tarput (31). Atuakkanik nalunaarsukkatigut nassaarineqarpoq aningaasanoornermik ajornartorsiuteqarnermi katsorsaariaaseq eqqarsartaatsikkut pissusilersornermik allannortitsinikkut aamma piumassuseqalersitsi- niarluni oqaloqateqartarneq pitsaanerpaanik uppernarsaatissaqartoq periutsillu allat annikinnerusumik uppernarsaatissaqartoq. Aningaasanoortunit Minnesotami suliniutit aqqaneq marluk pitsaasumik sunniu- teqarnerinut uppernarsaatissaqanngilaq. Ikitsuinnaat qaammatinik aqqaneq-marlunnik sivisunerusumik katsorsaannerup sunniutaanik malinnaasunik misissuisimmata katsorsaariaatsip sivisuumik sunniuteqar- tarnera annikitsumik nassuarneqarsimavoq (32).

Nakorsaatit atorlugit katsorsaannermik assigiinngitsunik atuineq aamma aningaasanoornermik ajornartor- siuteqarnermi nalilersorneqarsimavoq, assersuutigalugu nikallungarujussuarnermut nakorsaatit (33). Innut- taasoq nakorsaatinik taakkuninnga nalinginnaasumik aamma katsorsarneqarsimangippat nakorsaatit atorlugit katsorsaannerup sunniuteqarneranik erseqqissumik takutitsisumik misissuisoqarsimangilaq. Qanorluunniit pisoqaraluarpat kaam-mattuutigineqarpoq nakorsaatit atorlugit katsorsaannerup saniatigut tarnikkut ajoqutigisat inuttullu atukkat pillugit katsorsaasoqassasoq (34, 35).

Katsorsaannikkut suliniummiit suna naatsorsuutigisinnaavarput?

Kalaallit Nunaanni aqqissugaasumik paasineqarsimavoq aanngajaarniutinik ajornartorsiutit naliliinngit- sumik innuttaasuni agguarsimasut. Inuiaqatigiit inuuniarnikkut aningaasatigut nukissaqannginnerusut atornerluisuusuni amerlanersaapput. Taamaattoqarpoq suliffissaaleqisuuneri, isumaginninnikkut sullin- neqartuuneri, pinerluttulerinermi isumaginnittoqarfimmiinnersut, angerlarsimaffeqannginnerusut, meeqqa- nut ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmiinnersut, arnat qimarnguimmiinnersut, peqqinnissaqarfimmi nuki-

nginnartumik saaffiginninersut imaluunniit immikkut pisariaqartitsillutik ilaqutariinni naartusuunersut apeqquataatinnagu. Aammattaaq inuusuttut inersimasullu akornanni takussutissaqarpoq ajornartorsiut illoqarfinit anginerusuniit illoqarfinnut nunaqarfinnullu nuussimasoq, kiisalu inuuniarnikkut aningaa-saqarluartut akornanni atornerluisarneq annikinnerulersimasoq (36).

Sunniuteqartumik aanngajaarniutinik katsorsaanerup inuusuttut piffissami sivikinnerusumi ungasin-nerusumilu aanngajaarniutinik unitsitsinissaannik aqutsilersinnaanerannillu ikiuinnassanngilaat. Sunniu-teqarluartumik katsorsaaneq inuusuttup inissisimaneranik tamarmiusumik aallaaveqassaaq inuusuttullu pisariaqartitaanut tulluarsarneqassalluni (18). Aamma iliuuseqarnerup inuusuttup ilaqutariinni ikiuinis-saanut, ilinnialernissaanut imaluunniit suliffimmi inuiaqatigiinnilu pitsaasumik ikiussavai. Aanngajaarniutinik ajornartorsiutit taamaattumik piffissami sivisuumi uteqattaartumilluunniit katsorsaanermik pisariaqartit-sippit, aanngajaarniutinik kisimi sammitinneqanngitsumik, kisianni aamma inuusuttup pisariaqartitaanut allarpassuarnut: Nakorsaatitigut, tarnikkut, inuuniarnikkut, suliatigut ilaatigullu inatsisitigut. Katsorsaasut inuusuttullu ikiaroonartumik ajornartorsiuteqartut oqaatigisimavaat pitsaasumik katsorsaanermiit pissarsinissamat pingaaruteqartoq tassaasoq aanngajaarniutinik perusunnertik allamik taarsernissaanik ilinniarsimagaat imaluunniit inuusuttut aanngajaarniutinut ussarnartorsiunnginnissamat periusissiat iluaqu-tigisarsimallugit (25).

Katsorsaanermik qassit iluaquteqartarpat?

Katsorsaanermik naammassinnittut amerlassusiini annertuumik allanngorartoqarpoq. Katsorsaariaatsimut ataatsimut atatillugu misissuinermi paasineqarpoq ikiaroonartumut katsorsartinnissamat allatsinnerup kingorna qaammatit qulingiluat qaangiunnerini inuusuttut 50 %-ii aanngajaarniutinik atuisarunnaartartut, aanngajaarniutinik atuiunnaarnermi akissarsitinneqarsimagunik, eqqaasinneqarsimagunik kingornalu katsor-sarneqarsimagunik - tamanna katsorsartinneqartuni allani 33 %-iulluni. Inuusuttut amerlanerpaartaat aan-gajaarniutinik atuisarunnaarnek ajoraluartut nalinginnaasumik aanngajaarniutinik atuineq annikillisarpoq aamma inuusuttut inuuniarnikkut inissisimanerat pitsaanerulersarluni, assersuutigalugu angajoq-qaanut ikinngutinullu attaveqatigiinneq pitsaanerulerluni, katsorsartereernerullu kingorna ilinnialersut imaluun-niit sulilersut amerlanerulerlutik.

Danmarkimi Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup kommunini pingasuni inuusuttunut 18-it inorlugit ukiu-linnut aanngajaarniutinik, annerusumik ikiaroonartumik, ajornartorsiuteqartunut, unitsitsinani katsor-saariaatsit neriunartut pingasut misiligarlugillu aallartissimavai. Tassani paasineqarpoq 40-42 %-it ataasiak-kaanut periutsini inuusuttullu angajoqqaavi toqqaannangitsumik aqutigalugit katsorsaanermi 79 %-it naammassillugit katsorsarneqarput (40).¹

Atuakkat atornerqartut

(1) Meeqqat inuusuttuaqqallu 18-t inorlugit ukiullit ikiaroonartumik atuilersimasut katsorsartinnissaannik immikkut ittumik neqeroorsinnaanissamik Naalakkersuisut UKA2018-imut pilersaarusiornissaannik Inatsisartut aalajangiiffigisas-saattut siunnersuut.

Periutsit taakku pingasut tassaapput MST-SA (Multisystemic Therapy - Substance Abuse) (USA-imi ineriartortinneqarsi-masoq - inuusuttut angajoqqaatik aqutigalugit katsorsartinneqarlutik), U-turn (København Kommunimit ineriartortin-neqartoq, inuusuttunik 15-25-inik ukiulinnik toqqaannartumik katsorsaaneq) aamma U18 (Århusimi ineriartortin-neqarsimasoq, inuusuttunik 18-it inorlugit ukiulinnik toqqaannartumik katsorsaaneq).

- https://inatsisartut.gl/dvd/FM2017/pdf/media/2528074/pkt185_fm2017_bf33_inuusuttuaqqat_ikiaroorntoq_bekr_inuit_ataqatigiit_kal.pdf
- (2) Meeqqat inuusuttuaqqallu 18-t inorlugit ukiullit ikiaroorntumik atuilersimasut katsorsartinnissaannik immikkut ittumik neqeroorsinnaanissamik Naalakkersuisut UKA2018-imut pilersaarusiornissaannik Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuut. Naalakkersuisut akissuteqaataat.
https://inatsisartut.gl/dvd/FM2017/pdf/media/2530217/pkt185_fm2017_bf33_inuusuttuaqqat_ikiaroorntoq_sn_1_beh_kal.pdf
- (3) Meeqqat inuusuttuaqqallu 18-t inorlugit ukiullit ikiaroorntumik atuilersimasut katsorsartinnissaannik immikkut ittumik neqeroorsinnaanissamik Naalakkersuisut UKA2018-imut pilersaarusiornissaannik Inatsisartut aalajangiiffigisassaattut siunnersuummut tunngatillugu Ilaqutariinnut Peqqissutsimullu Ataatsimiititaliamiit isumaliutissiissut.
https://inatsisartut.gl/dvd/FM2017/pdf/media/2530990/pkt185_fm2017_behandlingstilbud_bet_2beh_kal.pdf
- (4) Nuna tamakkerlugu pilersaarut siunissami atornerluinermut katsorsaasarneq pillugu siunnersuut Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, UPA 2015 https://www.allorfik.gl/Emner/Vidensportal/Oevrige%20rapporter?sc_lang=kl-GL
- (5) Allorfiup ukiumoortumik nalunaarusiaa 2016-2017. www.allorfik.gl
- (6) Liese Reche. Bruce K. Alexander aamma 'Rat Park'. STOF 2010; 15: 86-88.
<http://www.stofbladet.dk/6storage/586/51/stof15.rev.86-88.pdf>
- (7) Niclasen, Birgit: Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni atugarissaarneq peqqissuserlu - 2014-imi atuartut akornanni misissuinermit HBSC Greenland-imit angusat. SIF's Grønlandstidsskrifter nr.27. København: Statens Institut for Folkesundhed. Syddansk Universitet; 2015
- (8) MIO. Meeqqanut illersuisup angalaneq pillugu nalunaarutaa Qeqqata Kommunian, 2017. http://mio.gl/wp-content/uploads/2017/04/2017_10_Qeqqata_dk_web.pdf
- (9) Naatsorsueqqissaartarfiup kisitsisitigut paasisutissaasivia. <http://bank.stat.gl/pxweb/da/Greenland/>
- (10) Dahl-Pedersen I. K. et al. Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusaannik misissuineq 2014. SIF's Grønlandstidsskrifter nr.28. København: Statens Institut for Folkesundhed. Syddansk Universitet; 2016
- (11) Fridberg T. & Birkelund J. F. Pengespil blandt unge i Danmark, 2007-2016.
https://pure.sfi.dk/ws/files/638980/1635_Pengespil_blandt_unge_i_Danmark_2007_2016.pdf
- (12) MIO, Ingen børn skal vokse op i fattigdom, 2013. http://www.si-folkesundhed.dk/upload/resultat_final_b%C3%B8rn_skal_vokse_op_i_fattigdom_dansk.pdf
- (13) Pedersen, C. E. & Bjerregaard, P. Det svære ungdomsliv. Kalaallit Nunaanni inuusuttu inuunerissusaat pillugu meeqqat atuarfianni atuartut angajullit akornanni 2011-mi misissuisitsineq. SIF-ip Kalaallit Nunaat pillugu allakkiaani nr. 24. København: Statens Institut for Folkesundhed. Syddansk Universitet; 2012
- (14) Rapport Afdækning Handleplaner Anbragte Børn og Unge, 2014.
<http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Familie/DK/FNs%20konvention%20om%20rettigheder%20for%20personer%20med%20handicap.pdf>
- (15) Pedersen M. U. & Frederiksen K. 2012, Unge der misbruger rusmidler. Center for Rusmiddelforskning.
https://pure.au.dk/ws/files/52649019/Unge_der_misbruger_rusmidler.pdf
- (16) Key Substance Use and Mental Health Indicators in the United States: Results from the 2016 National Survey on Drug Use and Health. <https://www.samhsa.gov/data/sites/default/files/NSDUH-FFR1-2016/NSDUH-FFR1-2016.pdf>
- (17) NICE. 2008. Drug misuse. Psychosocial interventions. National Clinical Practice Guideline Number 51.
http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_231359_EN_UK02_psychosocial_interventions.pdf
- (18) NIDA. Principles of Adolescent Substance Use Disorder Treatment: A Research-Based Guide.
https://d14rmgtrwzf5a.cloudfront.net/sites/default/files/podata_1_17_14.pdf
- (19) Gates P. J. et al. Psychosocial interventions for cannabis use disorder. Cochrane Database of Systematic Reviews 2016; (5): CD005336. DOI: 10.1002/14651858.CD005336.pub4.
- (20) Das J. K. et al. Interventions for Adolescent Substance Abuse: An Overview of Systematic Reviews. Journal of Adolescent Health 2016; 59(4):61-75. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.06.021>

- (21) Folkehelseinstituttet. 2016-imut Forskning om effekt av rusbehandling for unge som har rusproblemer eller samtidig rusproblem og psykiske plager/psykisk lidelse. Systematisk litteratursøk med sortering. https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2016/rapport_rus_psykisk_unge_littsok.pdf
- (22) Tanner-Smith EE. The Comparative Effectiveness of Outpatient Treatment for Adolescent Substance Abuse: A Meta-Analysis. *J. Subst. Abuse Treat* 2013 February; 44(2): 145–158. doi:10.1016/j.jsat.2012.05.006.
- (23) Canadian Centre on Substance Abuse. Competencies for Canada's Substance Abuse Workforce. SECTION VII. Technical Competencies Report. <http://www.ccsa.ca/Resource%20Library/CCSA-Workforce-Technical-Competencies-Report-2014-en.pdf>
- (24) Canadian Centre on Substance Abuse. Competencies for Canada's Substance Abuse Workforce. SECTION I. Behavioral Competences Report. <http://www.ccsa.ca/Resource%20Library/CCSA-Workforce-Behavioural-Competencies-Report-2014-en.pdf>
- (25) Pedersen M. U. et al. 2017 Inuusuttunik aanngajaarniutunik atornerluisunik katsorsaaneq. Katsorsaariaatsit sisamat sunniutaanneq misissuineq. Center for Rusmiddelforskning. http://psy.au.dk/fileadmin/site_files/filer_rusmiddelforskning/dokumenter/rapporter/2017/Behandling_af_unge_der_misbruger_stoffer._En_undersogelse_af_4_behandlingsmetoders_effekt_CRF2017.pdf
- (26) Hesse M. et al. Case management for persons with substance use disorders. *Cochrane Database of systematic reviews* 2007 Oct 17; (4): CD006265.
- (27) Vind L. 2012. PAV - Projekt Andre Valg erfaringsopsamling. En kvantitativ og kvalitativ erfaringsopsamling. Isumaginninnikkut Aqutsisoqarfik <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/pav-projekt-andre-valg-erfaringsopsamling/@@download/publication>
- (28) Projekt Over Muren. STOF 2009; 14: 52-55. www.stofbladet.dk/6storage/586/51/stof14.52-55.pdf
- (29) Projektplan – Projekt Over Muren. <http://docplayer.dk/1308757-Projektplan-projekt-over-muren.html>
- (30) Thylstrup B. God social misbrugsbehandling - hvad virker og hvad kan der gøres. Center for Rusmiddelforskning. https://www.kl.dk/ImageVaultFiles/id_60775/cf_202/God_social_misbrugsbehandling.PDF
- (31) Gupta R. & Derevensky J. L. Adolescents with Gambling Problems: From Research to Treatment. *Journal of Gambling Studies* 2000; 16(2/3): 315-342.
- (32) Cowlshaw S. et al. Psychological therapies for pathological and problem gambling. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2012; (11): CD008937. DOI: 10.1002/14651858.CD008937.pub2.
- (33) Anderson C. et al. Pharmacological interventions for the treatment of pathological and problem gambling. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2011; (1): CD008936. DOI: 10.1002/14651858.CD008936.
- (34) Toneatto T. & Ladouceur R. Treatment of Pathological Gambling: A Critical Review of the Literature. *Osychology of Addictive Behaviours* 2003; 17(4): 284-292. DOI: 10.1037/0893-164X.17.4.284
- (35) Rizeanu S.. 2014. The efficacy of cognitive-behavioral intervention in pathological gambling treatment. *Social and Behavioural Sciences* 2014; 127: 626-630. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.324>
- (36) Atornerluisunik katsorsaaneq pisariaqartitsineq inuiaqatigiinnilu iluanaarutit - Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik 2014. http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/Misbrugsbehandling/Redegoerelse_Misbrugsbehandling.PDF
- (37) Williams R. J., Chang S. Y., & ACARG. A Comprehensive and Comparative Review of Adolescent Substance Abuse Treatment Outcome. *Clinical Psychology: Science & Practise* 2000; (7): 138-166.
- (38) Lauridsen M. & Nyboe, J.. 2013. Evaluering: Projekt anonym ambulant stofmis-brugsbehandling. Isumaginninnikkut Aqutsisoqarfik http://viden.sl.dk/media/7933/pas_pdf1.pdf
- (39) Pedersen M. U. & Pedersen M. M. Effekten af hashbehandling. Center for Rusmiddelforskning. http://psy.au.dk/fileadmin/site_files/filer_rusmiddelforskning/dokumenter/rapporter/2013/2_Effekten_af_hashbehandling.pdf
- (40) Termansen T. & Pejtersen J. H. Misbrugsbehandling til unge – En evaluering af tre behandlingsmodeller. *CEPRA-triben* 2016; 19: 48-55. DOI: <https://doi.org/10.17896/UCN.cepra.n19.155>

- (41) Brown S. A., Ramo D.E. Clinical course of youth following treatment for alcohol and drug problems. I: Liddle H., Rowe C., red..Treating Adolescent Substance Abuse: State of the Science. Cambridge, UK: Cambridge University Press; 2006.
- (42) Waldron H. B. & Turner C. W. Evidence-based psychosocial treatments for adolescent substance abuse. *J. Clin. Child Adolesc. Psychol.* 2008 Jan; 37(1):238-61. DOI: 10.1080/15374410701820133.
- (43) The 1995 ESPAD Report: Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries. http://www.espad.org/sites/espad.org/files/The_1995_ESPAD_report.pdf
- (44) Kristjansson, A.L. Population trends in smoking, alcohol use, and primary prevention variables among adolescents in Iceland, 1997-2014. *Addiction* 2016; 111: 645-652.
- (46) Sigfúsdóttir I. D. et al. Substance use prevention for adolescents: the Icelandic Model. *Health Promot. Int.* 2009 Mar; 24(1):16-25. DOI: 10.1093/heapro/dan038
- (46) Milkman, H. and Wanberg, K. Pathways to Self-Discovery and Change: Criminal Conduct and Substance Abuse Treatment for Adolescents - Provider's Guide and Participant's Workbook. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc. 2012.
- (47) Milkman, H. Better than Dope. *Psychology Today*, March 2001. <https://www.psychologytoday.com/us/articles/200103/better-dope>
- (48) Milkman H., Wanberg, K, Robinson, C. Project Self-Discovery: Artistic Alternatives for High Risk Youth. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons. 1996.
- (49) Youth in Europe. <http://youthineurope.org>
- (50) National indsatsplan mod hash. 2016-imut http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/National_indsatsplan_mod_hash/Forslag%20til%20national%20indsatsplan%20mod%20hash_DK.pdf
- (51) Kalaallit Nunaanni imigassanut tunngasuni iliuuseqarnissamut pilersaarut 2013-2019. https://www.peqqik.gl/Footerpages/Publikationer/Rapporter?sc_lang=kl-GL
- (52) Inuuneritta II. http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/Inuuneritta/Inuuneritta_II_grl_small.pdf
- (53) Kammagiitta – Fri for mobberi. <http://www.kammagiitta.gl/fl/>
- (54) Thinkinuk. <http://thinkinuk.com>
- (55) Niclasen B. & Schnohr C. Has the curve been broken? Trends between 1994 and 2006 in smoking and alcohol use among Greenlandic school children. *Int. J. Circumpolar Health.* 2008 Sep; 67(4):299-307. DOI: <https://doi.org/10.3402/ijch.v67i4.18344>
- (56) Projekt PAS. <http://projektpas.dk/>
- (57) NIDA. Understanding Drug Abuse and Addiction: What Science Says. https://d14rmgtrwzf5a.cloudfront.net/sites/default/files/1921-understanding-drug-abuse-and-addiction-what-science-says_1.pdf
- (58) Evaluering af et integreret behandlingsforløb for gravide familier med rusmiddelproblemer. <http://www.allorfik.gl/~media/Allorfik/Dokumenter/Evaluering%20af%20et%20integreret%20behandlingsforl%C3%8b%20for%20gravide%20familier%20med%20rusmiddelproblemer.pdf?la=da>
- (59) Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik. Kalaallit Nunaanni atornerluinermut aningaasartuutit. Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2015. https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Departement%20for%20Sundhed%20og%20Infrastruktur/Sundhed/Omkostninger_til_misbrug_2015/KAL%20Omkostninger%20til%20misbrug%202311.pdf
- (60) Kalaallit Nunaanni Politiit – Ukiumoortumik kisitsisitigut paasisutissat 2012. <https://www.politi.dk/NR/rdonlyres/B5F47095-C056-4015-AADD-6076CADD0B1D/0/%C3%85rsstatistik2012gl.pdf>
- (61) Møller J., Kofod K. H. & Orbe D. Foranalyse - Mulighed for U-turn-inspirerede indsatser i Grønland. København: Socialforvaltningen; 2017.

- (62) DeWit D. J., Adlaf E. M., Offord D. R., Ogborne A. C. Age at first alcohol use: a risk factor for the development of alcohol disorders. *Am. J. Psychiatry* 2000; 157(5): 745-50. DOI: 10.1176/appi.ajp.157.5.745
- (63) Childhood and Adolescent Pathways to Substance Use Disorders. Canadian Centre on Substance Abuse 2014. <http://www.ccsa.ca/Resource%20Library/CCSA-Child-Adolescent-Substance-Use-Disorders-Report-2014-en.pdf>
- (64) Larsen, C. V. L. Gambling and public health in Greenland – a large indigenous population in transition. 2014. http://www.si-folkesundhed.dk/upload/afhandling_tryk_marts2014.pdf
- (65) Udesen S. E. J. & Lenskjold T. Erhvervsorienteret projektførløb - hos Allorfik, Departementet for Sundhed i Grønland. (Intern Rapport). 2017
- (65) Forebyggelsespakke: Stoffer. SST 2018. <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2018/~media/3F9BEDDFCE104F4184594D996DA31BD4.ashx>
- (66) Alexander B. *The Globalisation of Addiction: A Study in Poverty of the Spirit*. Oxford: Oxford University Press. 2008.
- (67) Danmarks Statistikbank. <https://www.statistikbanken.dk>
- (68) Juul J. S. Rekordmange børn er under fattigdomsgrænsen. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd 2018. https://www.ae.dk/sites/www.ae.dk/files/dokumenter/analyse/ae_rekordmange-boern-under-fattigdomsgraensen.pdf
- (69) Bjørsted E., & Overvad A. C. Andelen af langtidsledige unge i Danmark er blandt de laveste i EU. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd 2015. https://www.ae.dk/sites/www.ae.dk/files/dokumenter/analyse/ae_andelen-af-langtidsledige-unge-i-danmark-er-blandt-de-laveste-i-eu.pdf
- (70) Oldrup H. et al. Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016. SFI. https://pure.sfi.dk/ws/files/748603/1616_Vold_og_seksuelle_overgreb_mod_boern_og_unge.pdf
- (71) Rasmussen M., Pedersen, T. P., & Due P. Skolebørnsundersøgelsen 2014. SIF. <http://www.hbsc.dk/downcount/HBSC-Rapport-2014.pdf>
- (72) Christensen A. I et al. Mental sundhed blandt unge - Resultater fra Ungdomsprofilen 2014. SIF. http://www.si-folkesundhed.dk/upload/elektronisk_version_af_mental_sundhed_blandt_unge.pdf
- (73) Ottosen M. H. et al. Børn og unge i Danmark – Velfærd og Trivsel 2014. SFI. https://pure.sfi.dk/ws/files/209173/1430_Boern_og_unge.pdf
- (74) SFI. Anbragte børn i Danmark - nøgletal og oversigt. <https://www.sfi.dk/temaer/anbragte-boern/>
- (75) Kristiansen L. et al. Alkohol i Danmark - Voksnes alkoholvaner og holdning til alkoholpolitik 2008. SIF. http://www.si-folkesundhed.dk/upload/alkohol_i_danmark_2008.pdf